

Drøfting og konklusjon

Elevmedvirkning er, ut fra et pedagogisk og aktørorientert perspektiv, avgjørende for elevenes læring og utvikling. Dersom elevene ikke er aktive, deltakende og involverte i det som skjer på skolen, reduseres sannsynligheten for læring og trivsel i betydelig grad (Hattie, 2023). Samtidig gir også Opplæringsloven tydelige juridiske føringer for elevenes rett til å ha medvirkning i skolen. Elevmedvirkning er dermed både nødvendig for læring og noe som juridisk sett faktisk skal foregå. I Opplæringsloven uttrykkes det at:

Elevane har rett til medverknad i alt som gjeld dei sjølve etter denne lova, og har rett til å ytre meiningane sine fritt. Elevane skal bli høyrde, og det skal leggjast vekt på meiningane deira etter alder og modning. (Opplæringsloven, 2023, § 10-2)

Det finnes imidlertid lite forskning og kunnskap om hvordan elevene involveres, eller kan medvirke, i arbeidet med å forbedre kvaliteten i skolen og dermed sin egen læring og utvikling (NOU 2023:1). Elevmedvirkning framstår derfor som et fenomen der det er en relativt lang vei fra idealer til realiteter. Hensikten med denne studien har vært å undersøke om elevmedvirkning kan realiseres gjennom anvendelse av pedagogisk analyse, ut fra følgende problemstilling: *I hvilken grad og på hvilken måte kan bruk av pedagogisk analyse være et verktøy for elevmedvirkning i skolen?*

I dette kapitlet vil vi forsøke å svare på denne problemstillingen, basert på datagrunnlaget fra evalueringen og en drøfting av resultatene som ble presentert i forrige kapittel. Videre vil det teoretiske grunnlaget for elevmedvirkning i skolen, slik det er presentert i denne forskningsrapporten, bli brukt for å begrunne konklusjonene som trekkes.

7.1 Pedagogisk analyse har et potensial for å realisere elevmedvirkning

Gjennomgangen av resultatene og problemstillingen tyder på at pedagogisk analyse kan være et verktøy for å realisere elevmedvirkning knyttet til utfordringer i undervisningen og læringsmiljøet i skolen. I henhold til Shier (2001, 2019) sine fem nivåer for elevmedvirkning, er det i klassene ved alle de fem skolene, basert på dokumentanalyser, observasjoner og intervjuer, vurdert at elevmedvirkning har vært på nivå 3, 4 og 5. Det vil si at elevenes meninger har blitt tatt hensyn til (nivå 3), at de har vært involvert i beslutningsprosessene (nivå 4), og at elevene i noen tilfeller har delt makt og beslutningsmyndighet med lærerne (nivå 5). Derfor kan det, som svar på problemstillingen, hevdes at pedagogisk analyse under visse forutsetninger kan være et egnet verktøy for elevmedvirkning.

I dette prosjektet har elevmedvirkning foregått gjennom bruk av en rekke ulike tilnæringsmåter som har involvert elevene aktivt i de ulike fasene av pedagogisk analyse. Elevene i alle klasser fra 5. til 9. trinn har fått mulighet til å uttrykke sine meninger, de har blitt hørt, og de har hatt innflytelse på de valg som er tatt gjennom analysen. Lærerne har benyttet mange ulike arbeidsmåter for å involvere elevene, som individuelt arbeid, gruppedrøfting og plenum, avstemninger, bruk av postit-lapper, utarbeidelse av oversikter over forslag som elevene har tatt stilling til, tankekart og lignende. Samtidig har lærerne utøvd en gjennomgående tydelig klasseledelse. Observasjonene har vist at lærerne har god struktur og klare regler i disse øktene med elevmedvirkning gjennom bruk av pedagogisk analyse.

De ulike problemstillingene som er formulert i klassene på de fem skolene, viser at elevene har arbeidet med reelle utfordringer knyttet til under-

visningen og læringsmiljøet. Dette gjelder forhold som angår elevene i hverdagen på skolen, i tråd med hva Opplæringsloven (2023, § 10-2) uttrykker at elevene skal ha medvirkning innenfor. Problemstillingene har vært relatert til temaer som lav motivasjon blant elevene, bråk og uro i klassen, lite variert og kjedelig undervisning, manglende samhold i klassen og lignende. Valget av disse temaene har ikke først og fremst vært basert på synspunkter fra enkelte elever, men på en elevundersøkelse der elevene har kunnet sammenligne seg med hvordan andre skoler og klasser skårer. Dette har gitt et reelt datagrunnlag, der elevenes egne svar har vært et viktig fundament, og det har tydelig bidratt til nysgjerrighet og involvering av elevene som aktører (Nordahl, 2010). Når elevene i en klasse for eksempel har sett at de skårer lavere eller høyere på noen områder enn gjennomsnittet av andre klasser, stilles raskt spørsmålet: «Hvorfor er det slik hos oss?» Elevenes svar har blitt tatt på alvor og tillagt stor vekt, i samsvar med Shier (2001, 2019) sin forståelse av elevmedvirkning.

Analysene av observasjonene og intervjuene viser at graden av elevmedvirkning har vært noe lavere på tiltaksdelen i pedagogisk analyse enn på analysedelen. Det vil si at elevenes meninger her har blitt tillagt vekt, men at lærerne i større grad har truffet beslutningene om hvordan tiltakene skal gjennomføres. Lærerne har anvendt strategier som gir elevene mulighet til å uttrykke sine meninger og delta i prosessen, samtidig som læreren beholder kontrollen over de endelige beslutningene. Dette kan forstås ut fra at det er lærerne som har ansvaret for undervisningen, og at det finnes noen begrensninger i hva elevene kan være med på å bestemme (Jenssen et al., 2024). Samtidig ser vi at elevene har hatt innflytelse, særlig på tiltak de selv har hatt ansvar for å gjennomføre. Dette har sannsynligvis bidratt til at elevene i stor grad har fulgt opp det som er avtalt, fordi det ofte er mer forpliktende å gjennomføre det du selv har vært med på å bestemme enn det andre har bestemt for deg.

Analysene av både observasjoner, intervjuer og dokumenter viser at denne kombinasjonen mellom fokus på elevmedvirkning og pedagogisk analyse som verktøy har gitt reell elevmedvirkning. Samtidig har det også bidratt til at flere av utfordringene for elevene og lærerne har blitt mindre. Basert på evalueringene som er gjennomført i de fem skolene, har de konkrete målformuleringene i større eller mindre grad blitt realisert. Dette er viktig fordi elevmedvirkning først og fremst har til hensikt å bidra til endringer i skolehverdagen for elevene. Elevmedvirkning er ikke bare et mål i seg selv (Shier, 2019). Det er også mulig at det er utgangspunktet i utfordringer som elevene

selv opplever som vanskelige, som har bidratt til at det har vært en form for reell medvirkning. Samtidig er det viktig å understreke at vi ikke har undersøkt om denne typen positive effekter varer over tid.

7.2 Betingelser som bør være til stede

Pedagogisk analyse gir ikke nødvendigvis elevmedvirkning i seg selv, selv om elevene får mulighet til å bruke det sammen med lærerne. Det er flere betingelser som bør være til stede, og det er disse betingelsene som trolig i størst grad kan forklare de resultatene som er oppnådd ved å bruke pedagogisk analyse som et verktøy for å fremme elevmedvirkning.

Fasene i den pedagogiske analysen må følges

Det ser ut til at pedagogisk analyse som verktøy for elevmedvirkning tilbyr en struktur som kan bidra til reell deltakelse og involvering for elevene. De ulike fasene i analysemodellen gir en framgangsmåte for å løse utfordringer i skolen, og når disse fasene følges, gis det også klare føringer for hva elevene skal drøfte og bidra med. Det er sannsynligvis lettere for lærerne å gi elevmedvirkning når det skjer innenfor en framgangsmåte som har en klar struktur. Men dette er helt avhengig av at lærerne følger fasene i modellen slik de er beskrevet (Nordahl, 2016). Denne strukturen som pedagogisk analyse har, finnes også i andre problemløsningsmodeller som sikkert kunne anvendes for å realisere elevmedvirkning (Hattie, 2023). En realisering av elevmedvirkning knyttet til undervisningen og læringsmiljøet i skolen ser ut til å kreve en systematisk framgangsmåte for å lykkes.

Læreren med en autoritativ klasseledelse

Observasjonene viser at det er avgjørende for å løfte fram elevenes stemmer at læreren framstår som en autoritet (Baumrind, 1971). Det vil si at læreren både har struktur, er en tydelig voksen og har en støttende relasjon til elevene. Læreren må ivareta sin autoritet samtidig som de lytter til elevene og gir

dem innflytelse. Dette er ingen enkel oppgave for lærerne, men ut fra observasjonene ser det ut til at dette er helt nødvendig når elevene skal involveres i beslutninger.

En realisering av kommunikativ makt

Elevmedvirkning gjennom bruk av pedagogisk analyse kan også forstås innenfor rammen av kommunikativ makt (Habermas, 1999). Gjennom dialog og drøftinger mellom elever og mellom elevene og lærer, kan makt oppstå gjennom en kommunikasjon der deltagerne blir enige (Løvlie, 1984). Denne enigheten, som da uttrykker kommunikativ makt, kan brukes aktivt for å løse utfordringer i skolen. Det er denne formen for kommunikativ makt som kan etablere et ansvar og en forpliktelse hos deltagerne. Ut fra Shier (2001) kan det hevdes at kommunikativ makt kan realiseres ved at elevenes meninger tillegges vekt (nivå 3), at de er involvert i beslutningsprosesser (nivå 4) og at de deler makt og ansvar med læreren (nivå 5). Men dette må foregå innenfor en ramme der verken læreren eller elevene treffer beslutninger alene.

Elevene møtes som aktører i eget liv

En realisering av denne formen for kommunikativ makt innebærer at eleven bør møtes som aktører i eget liv (Nordahl, 2010). Det vil innebære at læreren er interessert i og støtter elevene i å komme fram med sine virkelighetsoppfatninger, mål, verdier og ønsker (Elster, 1989). Gjennom dette kan også læreren vise forståelse for handlinger fra elevene som utfordrer, for eksempel manglende arbeidsro. Når elevene får medvirkning gjennom pedagogisk analyse som verktøy, gis de gode muligheter for å uttrykke sine virkelighetsoppfatninger og forslag til handlinger som kan forbedre en utfordrende situasjon. Dessuten bygger pedagogisk analyse på en systemteoretisk forståelse av hvordan individer som aktører kan koble seg på kommunikasjon i sosiale fellesskap (Luhmann, 2000). Det vil si hvordan aktører deltar og kommuniserer i sosiale systemer.

Elevmedvirkning i beslutninger bør realisere ansvar og forpliktelser hos elevene

Evalueringen av de pedagogiske analysene viser at tiltakene i hovedsak er gjennomført og at utfordringene har blitt mindre. En forklaring på dette kan være at medvirkning og involvering av elevene i beslutninger om hva som skal gjennomføres av tiltak har bidratt til ansvarlighet og forpliktelser hos elevene. Både elevene og lærerne ser ut til å ha gjennomført det de har vært med på å bestemme. Men om en slik ansvarlighet og forpliktelse vil vare over tid har vi ingen dokumentasjon på.

7.3 utfordringer ved elevmedvirkning

Analysene av det empiriske materialet viser også at det er en rekke utfordringer ved å bruke pedagogisk analyse for å realisere elevmedvirkning. Klasseledelse framstår som en av utfordringene i bruken av pedagogisk analyse sammen med elevene. Om læreren ikke klarer å opprettholde posisjonen som en autoritet i klassen, kan læreren enten framstå som autoritær eller ettergivende (Nordahl, 2010).

Den autoritære læreren vil lett anvende sin institusjonelle makt og treffe beslutning uten å involvere elevene, eller treffe beslutninger der elevene ikke blir hørt eller at deres meninger ikke blir tillagt vekt. Dette vil ikke bidra til elevmedvirkning. En ettergivende lærer kjennetegnes ved at tydeligheten og strukturen i undervisningen reduseres, og at elevene dermed får stor innflytelse på det som foregår gjennom for eksempel bråk og uro. En realisering av kommunikativ makt i elevmedvirkning med pedagogisk analyse som verktøy vil også være vanskelig om læreren blir for ettergivende. Da kan det bli elevene som alene får bestemme, også på områder der de ikke har forutsetninger for å treffe gode beslutninger.

Det kan også være en utfordring at enkeltelever blir for dominerende i arbeidet med pedagogisk analyse. Dette kan skje både i diskusjonene i gruppene og i drøftinger i plenum med hele klassen. Da vil det lett være slik at enkeltelevers meninger blir tillagt stor vekt, og at andre elever ikke blir hørt eller at deres meninger ikke blir tillagt vekt. En hensikt med elevmedvirkning

er at alle elever skal bety like mye og at alle slik skal ha medvirkning. Dette er utfordrende for lærerne, men samtidig noe det er viktig å være oppmerksom på. I observasjonene har vi sett mange lærere som har klart dette ved å være tydelige på hvem av elevene de henvender seg til og slik sørger for at alle må delta.

Det kan også være en utfordring at elevene får for mye medvirkning i de ulike fasene av pedagogisk analyse. Dette kan føre til lite hensiktsmessige pedagogiske tiltak som ikke løser utfordringene i klassen. Høyest mulig elevmedvirkning bør derfor ikke være et mål i seg selv for god elevmedvirkning. På noen områder der læreren har et klart ansvar, bør elevene bli hørt og deres meninger tillegges vekt, men de bør ikke gis særlig medvirkning i beslutninger. Det samme gjelder når elevene mangler forutsetninger for å kunne både beslutte og ta ansvar.

Pedagogisk analyse som verktøy fungerer klart best når det brukes slik det er ment. Det vil si at de ulike fasene i den pedagogiske analysen må bygge på hverandre, at det kun arbeides med én og én fase av gangen, og at forståelsesmodeller som for eksempel sammenhengssirkelen blir brukt. Hvis fasene blandes sammen eller noen hoppes over, vil analysen bli av lav kvalitet, og ikke minst vil strukturen og rammene for dialogen mellom elever og mellom elever og lærer forsvinne.

7.4 Videre forskning

Dette prosjektet har foregått over en begrenset tidsperiode på 4–6 måneder i de ulike skolene. Innenfor denne perioden viser evalueringene at det er oppnådd relativt gode resultater innenfor de områdene det er arbeidet med. Men vi vet ikke noe om langtidseffekter. Det trengs derfor studier om elevmedvirkning der klassene følges over lengre tid for å se om resultatene opprettholdes, og ikke minst for å se om pedagogisk analyse som verktøy brukes videre.

En underliggende hensikt med elevmedvirkning er at det skal bidra til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse for elevene. Elevene bør få kunnskap om demokratiets forutsetninger og spilleregler, og de bør få erfaringer som gjør at de kan se seg selv som en deltaker i fellesskapet. Anvendelsen av pedagogisk analyse på utfordringer som elevene erfarer for å finne fram

til gode løsninger i fellesskapet, bør kunne gi erfaringer fra demokratiske prosesser og utvikle demokratiforståelse. Lærerne har også anvendt en rekke ulike strategier for å involvere elevene, for å løfte fram deres meninger og la dem bli involvert i beslutningsprosesser. I datainnsamlingen i evalueringen av prosjektet har ikke demokratiforståelse og demokratisk deltakelse vært sentralt. Derfor er det behov for å studere om denne formen for elevmedvirkning kan gi elevene kunnskap og forståelse for demokratiet. Dette er særlig viktig i en tid der demokratiet ser ut til å være truet i mange land.

I anvendelsen av pedagogisk analyse har elevene aktivt brukt et systematisk innsamlet datagrunnlag, og de har også i noen grad innhentet mer data. Dette er videre brukt gjennom analysemodellen for å forbedre skolens praksis. En slik framgangsmåte er i samsvar med hvordan kvalitetsarbeid i skolen bør gjennomføres (NOU 2023:1). Derfor kan det hevdes at elevene i PULSE-prosjektet har medvirket i skolens arbeid med kvalitet, og ut fra dokumentanalysene ser det ut til at de har gode forutsetninger for å delta i et slikt arbeid. Men dette har vi ikke undersøkt spesifikt, og prosjektet har heller ikke vært designet slik at for eksempel skolens ledelse skulle delta aktivt sammen med elevene for å studere datagrunnlaget og analysere seg fram til en forbedret pedagogisk praksis. Denne evalueringen viser at elevene har et slikt potensial, og at det bør utprøves og studeres nærmere.

Dette prosjektet har vist at elevene har gode forutsetninger for selv å være med på å analysere og komme med forslag til hvordan utfordringer knyttet til mistrivsel, lav motivasjon, liten deltakelse og lignende kan løses. Betingelsen ser ut til å være at elevene deltar i et systematisk arbeid der de anvender verktøy som hjelper dem med involvering, dialog og utvikling av forståelse for utfordringene. Denne muligheten til å medvirke aktivt bør elevene få, og det er også vanskelig å se hvordan en del av utfordringene i norsk skole skal møtes dersom ikke elevene involveres aktivt.